

Biczkowski Mirosław
Piszczyk Sylwester
Instytut Geografii
UMK Toruń

Rola i znaczenie funkcji rolniczej w małych miastach a realizacja programu SAPARD na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego

1. Zagadnienia wstępne

Małe miasta są istotnym składnikiem obszarów wiejskich. W gminach miejsko – wiejskich pełnią one w obecnych strukturach samorządu terytorialnego podstawowe funkcje administracyjne, a także społeczne i gospodarcze. W gminach wiejskich powiązanie tych miast polega bardziej na związkach kulturalno – społecznych i usługach niematerialnych, niż na relacjach ekonomicznych. Tradycyjną, historyczną funkcją małych miast była obsługa rolnictwa i związanej z nim bezpośrednio lub pośrednio ludności wiejskiej. Ten układ zmieniał się w procesie rozwoju społeczno – gospodarczego, który wprowadzał coraz więcej pozarolniczych funkcji na tereny wiejskie. Na wsi wykształciły się stopniowo podstawowe funkcje usługowe, jednak obsługa potrzeb wyższego rzędu wiąże nadal obszary wiejskie z najbliższymi ośrodkami miejskimi, zwłaszcza w zakresie handlu, kultury, administracji, przedsiębiorczości, włączania się do infrastruktury miejskiej i dojazdów do pracy. Małe miasta utrzymały dużą część funkcji pośredniczących w wymianie gospodarczej obszarów wiejskich z centrami regionalnymi. W takim znaczeniu są one powiązane ze swoim otoczeniem wiejskim, tworząc lokalne obszary rozwoju społeczno – gospodarczego (Heffner 2005).

W literaturze naukowej można spotkać wiele kryteriów, na których to podstawie wyznacza się małe miasta. W niektórych opracowaniach do małych miast zalicza te jednostki, których liczba mieszkańców nie przekracza 5 tysięcy (Chojnicki, Czyż 1989). Inni zaś za małe uznają ośrodki liczące do 10 tysięcy mieszkańców (Szlachta 1980). Najczęściej przyjmowanym kryterium małych miast jest jednakże liczba 20 tysięcy mieszkańców (Bagiński 1988, Heffner 2005, Jerczyński 1977, Parysek 2004) i tym właśnie kryterium posłużono się także w niniejszej pracy.

2. Znaczenie funkcji rolniczej w małych miastach województwa kujawsko-pomorskiego

Rolę i znaczenie funkcji rolniczej przeanalizowano w ujęciu dynamicznym na podstawie danych z okresu 1995 – 2007 według poniższych cech diagnostycznych: struktura użytkowania ziemi (określona jako udział użytków rolnych w powierzchni ogółem), liczba pracujących w sektorze rolniczym (określona jako procent pracujących w sektorze rolniczym w stosunku do pracujących ogółem) oraz liczba podmiotów gospodarczych należących do sekcji A (określona jako udział podmiotów gospodarczych sekcji A w stosunku do ogółu podmiotów gospodarczych).

W małych miastach oprócz różnie zagospodarowanej przestrzeni miejskiej występują także tereny zagospodarowane rolniczo. W szczególnym stopniu dotyczy to małych miast, gdzie użytki rolne charakteryzują się dużym udziałem w powierzchni ogółem. Jednostki, które są osadzone w przestrzeni wiejskiej, funkcjonują w ścisłej współpracy z sektorem rolniczym (Kwiatkiewicz - Sołtys 2004). O rozwoju funkcji miast, w tym również rolniczej, decyduje wiele czynników społecznych, ekonomicznych i przyrodniczych. Wszystkie te cechy łączy struktura użytkowania ziemi, w

której najważniejszą rolę, pod względem rozwoju rolnictwa, odgrywają użytki rolne. W 2007 roku średni udział użytków rolnych w małych miastach województwa kujawsko-pomorskiego wyniósł 52,2% ogółu ich powierzchni. Największym udziałem charakteryzowały się: Piotrków Kujawski (78,6%), Nieszawa i Kowalewo Pomorskie (73,7%), Mrocza (73,6%) i Kamień Krajeński (72,3%). Większość tych terenów odznacza się korzystnymi uwarunkowaniami dla rozwoju rolnictwa, stąd taki duży udział użytków rolnych. Z kolei najmniejszym udziałem charakteryzowały się miasta: Lubraniec (29,9%), Aleksandrów Kujawski (29,9%), Lubień Kujawski (29,9%) i Chodecz (29,5%). Są to miasta z przewagą funkcji usługowo – przemysłowych lub usługowych. Dynamika zmian powierzchni użytków rolnych w okresie 1995 – 2007 była dość zróżnicowana. Największy przyrost nastąpił w miejscowościach: Kowal (281,3%), Więcbork (126,5%) i Janowiec Wielkopolski (123,2%). Najmniejszą dynamiką wyróżniają się miasta, które w znacznym stopniu przeznaczyły tereny użytkowane rolniczo pod zabudowę mieszkaniową lub działalność przemysłową jak np.: Lubraniec, (67,8%), Chodecz (83,7%), Mogilno (86,0%) czy Lubień Kujawski (87,3%).

Kolejną cechą diagnostyczną przyjętą do analizy roli funkcji rolniczej są pracujący w sektorze rolniczym. W 2007 roku największym udziałem pracujących w rolnictwie wyróżniały się miasta: Łabiszyn (3,52%), Chodecz (2,58%), Ciechocinek (2,24%) i Łasin (2,04%). Z drugiej strony w dziesięciu miastach nie odnotowano zatrudnionych w rolnictwie (m.in. Aleksandrów Kujawski, Kowalewo Pomorskie, Radzyń Chełmiński). W związku z powyższym nie można było obliczyć dynamiki zmian w zatrudnionych w rolnictwie. W pozostałych miastach była ona dość zróżnicowana. Istnieją miasta, jak np.: Nakło nad Notecią (266,6), czy

Gniewkowo (209,9), gdzie wzrosła ona dwukrotnie, zaś z drugiej strony są miasta, gdzie nastąpił istotny spadek zatrudnienia w rolnictwie, np.: Strzelno (7,7%) i Szubin (5,5%). W analizowanym okresie zaledwie osiem miast miało dodatni bilans dynamiki. Pozostałe miasta charakteryzują się spadkiem zatrudnienia w stosunku do początku badanego okresu. Głównymi powodami spadku zatrudnienia w rolnictwie niewątpliwie są: nadmiar osób zatrudnionych bezpośrednio w produkcji rolnej, niskie wykształcenie ludności oraz rosnąca liczba gospodarstw produkujących na własne potrzeby. W procesie rozwoju cywilizacyjnego, w sektorze rolnictwa, w wyniku postępującej mechanizacji pracy oraz podnoszenia kultury agrotechnicznej, występuje zjawisko zwiększania wydajności pracy. Prowadzi to oczywiście do stopniowego eliminowania pracy człowieka, a w konsekwencji wpływa na zmianę roli rolnictwa w strukturze bazy ekonomicznej w zakresie aktywizacji zasobów pracy.

Ostatnią cechą wyznaczającą pozycję funkcji rolniczej przyjętą do analizy jest udział podmiotów gospodarczych należących do sekcji A (Rolnictwo, Leśnictwo i Rybołówstwo) w ogóle podmiotów. W 2007 roku największym udziałem podmiotów z sekcji A charakteryzowały się: Górzno (7,9%), Lubień Kujawski (4,8%), Radzyń Chełmiński (4,4%) oraz Kowalewo Pomorskie (3,7%), natomiast najmniejszym: Nowe (0,5%), Wąbrzeźno (0,7%) i Solec Kujawski (0,8%). Dynamika rozwoju podmiotów gospodarczych działających w sekcji A w badanym okresie była również dość zróżnicowana. Największy przyrost zanotowały: Chełmno (322%), Radzyń Chełmiński (304%) oraz Brześć Kujawski (268%). Istnieje jednak grupa miast, w których udział podmiotów gospodarczych z sekcji A znacząco się obniżył. Największy spadek zanotowano

w Pakości (z 2,5% do 0,6%) Kamieniu Krajeńskim (z 4,0% do 1,4%) oraz Janikowie (z 2,2% do 1,0%).

W celu ujednoczenia przyjętych wskaźników powyższe cechy podane zostały procedurze normalizacji, co umożliwiło przedstawienie ich w formie jednego syntetycznego wskaźnika. Na podstawie średniej wartości znormalizowanej określono rolę i znaczenie funkcji rolniczej oraz dokonano klasyfikacji poszczególnych jednostek przestrzennych. Wyodrębnione zostały trzy poziomy o niskim (poniżej $-0,5\delta$), średnim ($-0,5 - 0,5 \delta$) i wysokim (powyżej $0,5 \delta$) poziomie rozwoju funkcji rolniczej.

Tabela 1

Podstawowe parametry roli i znaczenia funkcji rolniczej

Gmina	Użytki rolne [ha]			Udział pracujących w sektorze rolniczym w stosunku do pracujących ogółem [%]			Udział podmiotów gospodarczych sekcji A w stosunku do ogółu podmiotów gospodarczych [%]			Wskaźnik syntetyczny poziomu funkcji rolniczej
	1995	2007	1995=100	1995	2007	1995=100	1995	2007	1995=100	
Aleksandrów Kuj.	192	216	112,5	0,06	-*	-	0,49	1,16	236,7	-0,66
Barcin	220	203	92,3	-*	0,11	-	0,67	1,27	189,6	-0,62
Brześć Kujawski	464	400	86,2	-*	0,14	-	0,5	1,34	268,0	-0,33
Chełmno	649	642	98,9	0,2	0,19	95,0	0,41	1,32	322,0	0,00
Chełmża	368	416	113,0	0,55	0,61	110,9	0,63	1,61	255,6	-0,08
Chodecz	49	41	83,7	4,02	2,58	64,2	0,79	2,11	267,1	0,22
Ciechocinek	786	740	94,1	2,53	2,24	88,5	0,83	1,36	163,9	0,84
Dobrzyń n. Wisłą	368	387	105,2	2,03	-*	-	4,76	1,85	38,9	-0,27
Gniewkowo	675	665	98,5	0,71	1,49	209,9	1,92	2,78	144,8	0,84
Golub-Dobrzyń	357	338	94,7	2,76	0,04	1,4	0,44	1,02	231,8	-0,52
Górzno	167	169	101,2	4,6	1,34	29,1	3,23	7,89	244,3	1,42
Izbica Kujawska	117	111	94,9	12,6	-*	-	2,06	1,92	93,2	-0,61
Jabłonowo Pom.	199	201	101,0	3,7	0,53	14,3	0,77	1,28	166,2	-0,47
Janikowo	441	449	101,8	1,16	1,89	162,9	2,2	0,97	44,1	0,24
Janowiec Wlkp.	117	144	123,1	2,8	0,3	10,7	1,44	1,44	100,0	-0,59
Kamień Krajeński	222	264	118,9	2,05	1,1	53,7	4,04	1,44	35,6	-0,16
Kcynia	522	518	99,2	2,57	0,63	24,5	2,42	1,57	64,9	0,05
Koronowo	1 324	1 219	92,1	1,64	0,9	54,9	2,24	2,1	93,8	1,20
Kowal	128	360	281,3	4,97	-*	-	2,11	0,52	24,6	-0,63
Kowalewo Pom.	304	328	107,9	2,24	-*	-	1,55	3,71	239,4	0,12
Kruszwica	240	243	101,3	0,46	0,29	63,0	3,54	2,8	79,1	-0,12
Lipno	569	526	92,4	0,02	-*	-	0,34	0,63	185,3	-0,39
Lubień Kujawski	79	69	87,3	-*	4,47	-	1,94	4,76	245,4	1,56
Lubraniec	87	59	67,8	0,33	0,69	209,1	1,7	1,49	87,6	-0,55

Łabiszyn	150	131	87,3	2,83	3,52	124,4	2,54	1,8	70,9	0,58
Łasin	151	150	99,3	23,3	2,04	8,8	1,29	2,3	178,3	0,23
Mogilno	492	423	86,0	2,16	0,72	33,3	0,87	0,93	106,9	-0,20
Mrocza	315	318	101,0	9,47	-*	-	3,27	3,01	92,0	-0,06
Nakło n. Notecią	622	607	97,6	0,12	0,4	266,6	1,33	1,22	91,7	0,00
Nieszawa	762	722	94,8	1,37	0,4	29,2	1,75	2,42	138,3	0,45
Nowe	133	132	99,2	2,54	-*	-	1,03	0,47	45,6	-0,95
Pakość	191	183	95,8	0,15	0,1	66,7	2,49	0,56	22,5	-0,82
Piotrków Kuj.	778	767	98,6	1,78	0,59	33,1	0,91	1,81	198,9	0,42
Radziejów	339	339	100,0	0,86	1,71	198,8	0,74	1,22	164,9	0,09
Radzyń Chełmiń.	119	115	96,6	0,89	-*	-	1,43	4,35	304,2	0,00
Rypin	693	679	98,0	-*	-*	-	0,39	0,85	217,9	-0,13
Sępólno Kraj.	192	180	93,8	3,11	1,47	47,3	2,21	1,41	63,8	-0,15
Skępe	361	338	93,6	1,84	0,83	45,1	1,53	1,84	120,3	-0,05
Solec Kujawski	871	868	99,7	1,48	1,08	73,0	1,65	0,84	50,9	0,48
Strzelno	279	257	92,1	6,47	0,5	7,7	1,36	1,9	139,7	-0,25
Szubin	457	423	92,6	4,02	0,22	5,5	1,72	1,09	63,4	-0,33
Tuchola	882	766	86,8	0,53	0,36	67,9	2,65	3,16	119,2	0,68
Wąbrzeźno	463	449	97,0	0,38	0,06	15,8	1,21	0,74	61,2	-0,44
Więcbork	170	215	126,5	0,67	1,22	182,1	2,62	2,79	106,5	0,16
Żnin	311	285	91,6	0,63	0,27	42,9	1,44	2,31	160,4	-0,19

* - zjawiska nie odnotowano

Źródło: Bank Danych Regionalnych, GUS, Warszawa.

W gronie 45 miast najniższym poziomem rozwoju funkcji rolniczej charakteryzowało się 9 jednostek. Średni poziom rozwoju wystąpił na terenie 29 badanych obszarów, natomiast najwyższym poziomem rozwoju funkcji rolniczej odznaczało się 7 miast, z których najwyższej sklasyfikowano Lubień Kujawski (1,56 δ), Górzno (1,42 δ) oraz Koronowo (1,20 δ).

Z powyższej analizy wynika, że rolnictwo w wielu ośrodkach odgrywa ciągle znaczącą rolę. Jest to związane m.in. z ich trudną sytuacją gospodarczą, z bezrobociem oraz z niedostateczną liczbą miejsc pracy w zawodach nierolniczych. W badanej grupie miast użytki rolne stanowiły około 52% ich powierzchni. W okresie 1995 – 2007 udział użytków rolnych zmniejszył się zaledwie o około 2%. Ten spadek wynika przede wszystkim z przekształcenia ziem rolniczych na działki budowlane lub

przeznaczenia tych terenów pod inwestycje infrastrukturalne związane np. z transportem. W analizowanym okresie w większości ośrodków zmalał odsetek ludności utrzymującej się z pracy w rolnictwie w skutek postępującej mechanizacji pracy oraz podnoszenia kultury agrotechnicznej w gospodarstwach rolnych. Natomiast liczba podmiotów gospodarczych, zarejestrowanych w sekcji A – w stosunku do okresu początkowego – w większości miast wzrosła. Może być to związane z rozwojem w ostatnich latach gospodarstw agroturystycznych na atrakcyjnych w znacznej mierze terenach województwa kujawsko – pomorskiego.

3. Realizacja programu SAPARD w gminach miejskich i miejsko-wiejskich

Na sytuację gospodarczą gospodarstw rolnych oraz rangę i znaczenia funkcji rolniczej w istotny sposób wpływają w ostatnich latach fundusze unijne. Wydatki na szeroko rozumiany sektor rolniczy (w ramach Wspólnej Polityki Rolnej Unii Europejskiej) stanowią największą część w budżecie unijnym, a przedsiębiorcy rolni są tą grupą zawodową, która na szeroką skalę i w sposób bezpośredni może czerpać korzyści wynikające z pozyskiwania funduszy unijnych. Do podstawowych założeń działania programów pomocowych zaliczono m.in.: wspieranie obszarów o niekorzystnych uwarunkowaniach rozwojowych i zapóźnionych w rozwoju (w odniesieniu do średnich standardów UE), obszarów słabo zaludnionych, czy też modernizację rynku pracy oraz restrukturyzację sektorów słabiej rozwiniętych i najbardziej dotkniętych bezrobociem. Jednym z programów wsparcia przeznaczonym dla sektora rolniczego był SAPARD. Struktura programu obejmowała cztery podstawowe działania, z których każde wiąże się z określoną grupą beneficjentów:

- Działanie I: „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych” (beneficjentami byli przedsiębiorcy sektora rolno-spożywczego);
- Działanie II: „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (beneficjentami tego działania byli rolnicy indywidualni);
- Działanie III: „Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich” (beneficjentami tego działania były jednostki samorządu terytorialnego funkcjonujące na obszarach wiejskich lub w miastach do 7 tys. mieszkańców);
- Działanie IV: „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich” (beneficjentami tego programu byli: rolnicy, przedsiębiorcy, jednostki samorządu lokalnego, organizacje pozarządowe).

Uwzględniając specyfikę programu, który ukierunkowany był głównie na rolników i obszary wiejskie, można zauważyć jednakże również zainteresowanie tym programem beneficjentów z gmin miejskich oraz miejsko-wiejskich. Niestety ze względu na sposób agregacji danych przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR – jednostka wdrażająca program) nie było możliwe wydzielenie miast z gmin miejsko-wiejskich stąd w dalszej analizie dokonano podziału na dwie kategorie jednostek samorządowych.

W województwie kujawsko-pomorskim z programu SAPARD rozdysonowano kwotę blisko 529 mln zł (wg danych ARiMR w Toruniu) przy 1545 zrealizowanych projektach. Z tej liczby 521 projektów przypada na analizowane gminy, a łączna wartość inwestycji wyniosła 158 mln zł. W gminach miejskich (małe miasta) zrealizowano 56 wniosków (nieco ponad 10%) na kwotę 16 mln zł, zaś pozostałe projekty zrealizowano w gminach miejsko-wiejskich. W obu grupach samorządów struktura zreali-

zowanych inwestycji oraz rozdysponowania środków według poszczególnych beneficjentów wykazuje zbieżność w dwóch pierwszych działaniach (przedsiębiorstwa rolno-spożywcze i rolnicy indywidualni), zaś różni się w działaniach III (samorządy) i IV (ogół beneficjentów). Przedsiębiorstwa z sektora przetwórstwa rolno-spożywczego realizowały niewiele wniosków (w obu typach jednostek po ok. 5% liczby zrealizowanych w nich inwestycji), ale wartość projektów z tego działania była najwyższa w całym programie (41% ogółu kwoty - gminy miejsko-wiejskie i 47% - gminy miejskie). Działanie II ze względu na jego specyfikę (duża ilość beneficjentów) cechuje duża liczba zrealizowanych projektów (76% ogółu projektów programu - gminy miejsko-wiejskie i 70% - gminy miejskie), chociaż wysokość środków przyznanych na to działanie pozostała na poziomie ok. 26-28%. Istotniejsze różnice w strukturze realizowanych przedsięwzięć odnotowano w dwóch pozostałych działaniach. Działanie III, w którym beneficjentami były samorządy gminne, wyraźniej zaznaczyło się w jednostkach miejsko-wiejskich, w których wdrożono 11% ogółu projektów SAPARD (27% rozdysponowanej kwoty) przy 5% w gminach miejskich (12% rozdysponowanej kwoty w małych miastach). Odwrotnie wygląda sytuacja w działaniu IV, w którym gminy miejsko-wiejskie zrealizowały 8% inwestycji (6,9% zaabsorbowanej kwoty) przy 20% wdrożonych wniosków w gminach miejskich (ponad 13% środków). Działanie to dotyczyło przede wszystkim tworzenia źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych oraz miejsc pracy na obszarach wiejskich.

Pomimo niewysokiego udziału gmin stricte miejskich w ogóle zrealizowanych wniosków i rozdysponowanych środków w analizowanych gminach z programu SAPARD, warto zwrócić uwagę na kilka faktów

świadczących o wyższej aktywności potencjalnych beneficjentów z miast aniżeli z gmin miejsko-wiejskich. W tym celu dokonano oceny poziomu aktywności (na podstawie liczby zrealizowanych wniosków) i skuteczności (na bazie wysokości pozyskanych kwot) w pozyskiwaniu środków unijnych w odniesieniu do liczby potencjalnych beneficjentów, powierzchni użytków rolnych oraz liczny mieszkańców. Tak ukierunkowana analiza wskazała na:

- wyższy udział rzeczywistych wnioskodawców (liczba zrealizowanych wniosków) w porównaniu z potencjalną liczbą beneficjentów spełniającą kryteria uczestnictwa w programie wśród małych miast, gdzie odsetek ten wyniósł 3,1% (31,2/1000 beneficjentów) aniżeli w gminach miejsko-wiejskich – 1,3% (13,0/ 1000 beneficjentów),
- wyższy udział wskaźnika liczby zrealizowanych projektów na 1000 hektarów użytków rolnych (ha UR) w gminach miejskich (14,1/1000 ha UR) aniżeli w gminach miejsko-wiejskich (1,1/1000 ha UR),
- niższy udział liczby realizowanych projektów w przeliczeniu na liczbę ludności w miastach (0,5/1000 m-ców) aniżeli w gminach miejsko-wiejskich (1,0/1000 m-ców),
- wyższą kwotę dofinansowania uzyskaną z programu w przeliczeniu na 1 beneficjenta w mieście (8951 zł) aniżeli w gminie miejsko-wiejskiej (3964 zł),
- wyższą dopłatę do projektu w przeliczeniu na 1 ha UR w gminie miejskiej (4050 zł) niż w miejsko-wiejskiej (347 zł),

- niższą wysokość pozyskanych środków z SAPARD w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminach miejskich (139 zł) aniżeli w gminach miejsko-wiejskich (311 zł).

W celu syntetycznego ujęcia przyjętych miar powyższe mierniki przedstawiono sumarycznie - w formie średniej wartości znormalizowanej. Pozwoliło to na wskazanie gmin, które nie radziły sobie z pozyskiwaniem środków z SAPARD-u oraz wyróżnienie jednostek o wyższej aktywności w zakresie absorpcji. Do tej drugiej grupy zaliczyć można gminy miejskie: Radziejów, Aleksandrów Kujawski, Chełmża, Kowal oraz gminy miejsko-wiejskie: Górzno i Piotrków Kujawski. Samorządy, które wykazały się najsłabszą skutecznością w absorpcji środków to gminy miejskie: Golub-Dobrzyń i Wąbrzeźno oraz gminy miejsko-wiejskie: Barcin, Skepe, Żnin, Więcbork i Sępólno Krajeńskie.

Tabela 2

Mierniki poziomu absorpcji środków SAPARD

Gmina	SAPARD		Liczba wniosków na			Kwota (w PLN) na			Wskaźnik syntetyczny
	liczba wniosków	kwota (mln zł)	1000 beneficjentów	1000 ha UR	1000 osób	1 beneficjenta	1 ha UR	1 mieszkańca	
Aleksandrów Kuj. m.	5	1,66	36,8	23,1	0,4	12225,9	7697,8	134,6	1,06
Barcin	1	0,11	1,3	0,1	0,1	140,3	12,0	7,2	-0,78
Brześć Kujawski	25	7,32	19,8	2,3	2,2	5790,4	668,1	657,7	0,27
Chełmno m.	3	0,20	12,0	4,7	0,1	783,5	306,3	9,7	-0,55
Chełmża m.	15	2,88	90,9	36,1	1,0	17472,0	6930,0	188,4	1,95
Chodecz	14	5,65	14,8	1,5	2,2	5987,7	586,6	871,5	0,28
Ciechocinek	2	0,64	7,6	2,7	0,2	2412,8	860,8	59,0	-0,50
Dobrzyń n. Wisłą	15	5,32	13,1	1,6	1,9	4646,4	561,5	659,3	0,09
Gniewkowo	38	5,02	37,5	3,3	2,6	4951,3	436,5	337,3	0,31
Golub-Dobrzyń m.	0	0,00	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,81
Górzno	9	8,59	13,7	1,8	2,3	13038,3	1682,1	2174,2	1,08
Izbica Kujawska	4	1,62	3,6	0,4	0,5	1459,1	148,2	198,0	-0,55
Jabłonowo Pom.	10	8,96	11,4	0,9	1,1	10252,2	850,8	969,7	0,24
Janikowo	12	4,57	17,2	1,6	0,9	6554,5	619,2	333,1	-0,11
Janowiec Wlkp.	4	1,05	4,1	0,4	0,4	1087,4	96,8	111,3	-0,61
Kamień Krajeński	4	1,62	6,2	0,3	0,6	2515,9	139,8	232,2	-0,47
Kcynia	11	1,52	8,6	0,5	0,8	1181,1	73,7	108,1	-0,51

Koronowo	26	5,07	13,7	1,1	1,1	2673,4	222,0	217,7	-0,30
Kowal m.	7	2,30	30,7	19,4	2,0	10105,3	6400,0	660,4	1,25
Kowalewo Pom.	30	5,69	22,7	2,5	2,6	4303,2	483,3	499,2	0,25
Kruszwica	52	6,13	33,1	2,5	2,6	3905,2	290,6	303,4	0,21
Lipno m.	4	3,03	15,6	7,6	0,3	11780,8	5756,0	203,3	0,42
Lubień Kujawski	11	3,34	9,8	0,9	1,4	2980,5	265,1	438,5	-0,18
Lubraniec	33	5,28	26,5	2,5	3,2	4237,7	405,3	514,9	0,38
Łabiszyn	9	4,95	11,1	0,9	1,0	6117,9	502,6	527,0	-0,10
Łasin	15	3,76	18,9	1,3	1,8	4730,4	330,0	443,2	0,02
Mogilno	13	1,37	7,0	0,6	0,5	741,6	64,3	54,7	-0,60
Mrocza	6	3,95	10,1	0,5	0,6	6614,3	354,4	426,6	-0,21
Nakło n. Notecią	9	1,99	9,0	0,7	0,3	1993,4	160,8	61,7	-0,58
Nowe	6	0,58	7,7	1,0	0,6	738,6	91,9	53,5	-0,58
Pakość	14	1,54	27,7	2,1	1,4	3055,2	233,9	154,0	-0,14
Piotrków Kujawski	28	18,17	22,9	2,4	2,9	14847,4	1570,7	1851,6	1,20
Radziejów m.	11	1,48	131,0	32,4	1,9	17612,3	4364,1	253,2	2,16
Radzyń Chełmiński	11	1,60	21,3	1,4	2,2	3104,2	197,8	318,8	0,00
Rypin m.	10	4,43	28,7	14,7	0,6	12682,3	6518,6	267,3	0,84
Sępólno Krajeńskie	7	0,43	7,3	0,5	0,4	451,3	31,7	27,0	-0,64
Skępe	0	0,00	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,81
Solec Kujawski	5	0,75	12,6	1,8	0,3	1891,1	278,0	46,9	-0,52
Strzelno	15	16,58	13,1	1,2	1,2	14503,1	1353,8	1339,0	0,60
Szubin	11	4,38	6,8	0,6	0,5	2710,8	234,8	193,3	-0,48
Tuchola	6	2,84	5,0	0,6	0,3	2351,4	276,8	144,7	-0,55
Wąbrzeźno m.	1	0,08	7,3	2,2	0,1	569,1	173,7	5,6	-0,66
Więcbork	4	0,81	3,7	0,3	0,3	757,2	57,5	61,4	-0,67
Żnin	5	0,69	3,5	0,2	0,2	480,1	33,5	28,2	-0,71

Źródło: Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Warszawa.

4. Rola i znaczenie funkcji rolniczej w poziom absorpcji środków z programu SAPARD – uwagi końcowe

W miarę rozwoju społeczno – gospodarczego jednostek miejskich na przestrzeni lat funkcja rolnicza traciła na znaczeniu na korzyść działań pozarolniczych. Jednakże w wielu przypadkach, szczególnie w małych ośrodkach miejskich ściśle powiązanych z obszarami wiejskimi, funkcja rolnicza nadal odgrywa znaczącą rolę w ich rozwoju. Na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego zauważyć można co prawda znaczny spadek pracujących w sektorze rolniczym (o ok. 30%), tym niemniej grunty rolne w małych miastach regionu nadal stanowią ponad połowę

ogółu powierzchni, przy nieznacznym ich spadku (ok. 2%) i to w okresie kiedy mamy do czynienia z gwałtownym rozwojem budownictwa. Ponadto w analizowanym okresie nastąpił przyrost liczby podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w sekcji A, co świadczy, iż małe miasta ciągle stanowią istotną rolę w zakresie obsługi rolnictwa oraz ludności wiejskiej z otaczających je obszarów wiejskich.

W ostatnich latach bardzo istotnym czynnikiem wpływającym na kształtowanie się sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych oraz roli i znaczenia funkcji rolniczej są fundusze unijne. Przeprowadzona powyżej analiza wykazała, że fundusze z programu SAPARD stanowiły istotny, obejmujący 158 mln zł, czynnik rozwoju sektora rolniczego w analizowanych jednostkach samorządowych województwa kujawsko-pomorskiego. Na uwagę zasługuje fakt, że w latach 2004-2006 na rozwój sektora rolniczego z programów unijnych przeznaczono w województwie kujawsko-pomorskim ok. 1,64 mld zł, zaś na lata 2007-2013 planuje się przeznaczenie kolejnych, co najmniej ok. 600 mln euro. Tak duże środki bez wątpienia przyczyniają się w istotny sposób na kształtowanie się roli i znaczenia funkcji rolniczej nie tylko w gminach wiejskich, ale również w małych miastach i otaczających je obszarach wiejskich.

Literatura

Bagiński E., Małe miasta w strukturze osiedleńczej Polski, Wrocław, 1988.

Chojnicki Z., Czyż T., Charakterystyka małych miast regionu poznańskiego, koncepcja kontinuum miejsko – wiejskiego. „Prace Geograficzne”, IGiPZ PAN, Warszawa, 1989, nr 152.

- Heffner K., Małe miasta w rozwoju obszarów wiejskich [w:] Małe miasta a rozwój regionalny i lokalny, Heffner K. (red.), Katowice, 2005.
- Jerczyński M., Funkcje i typy funkcjonalne polskich miast [w:] Statystyczna charakterystyka miast – funkcje dominujące, Warszawa, 1977.
- Kwiatek – Sołtys A., Małe miasta województwa małopolskiego okresie transformacji systemowej, Kraków, 2004.
- Parysek J., Trajektorie rozwoju miast polskich latach 1992 – 2002 [w:] Rozwój regionalny i lokalny w Polsce w latach 1989 – 2002, Parysek J. (red.), Poznań, 2004.
- Szlachta J., Zmiany ludnościowe i terytorialne w małych miastach polskich w latach 1960 – 1978, „Miasto”, Warszawa, 1980, nr 7.